

«спомин», «осінь», «вечір». Роман «Під тихий вечір» умотивовує не тільки причини і специфіку звороту Б. Лепкого від лірики до історичної епіки, але і вияскравлює його світоглядні позиції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Ассман А. Простори спогаду. Форми та трансформації культурної пам'яті. Київ : Ніка-Центр, 2014. 440 с.
2. Богдан Лепкий. Поезії / упоряд., вступна стаття і прим. М.М. Ільницького. Київ : Рад. письменник, 1990. 383 с.
3. Богдан Лепкий. Твори у двох томах. Том II: Прозові твори / післямова Ф. Погребенника. Київ : Наук. думка, 1997. 694 с.
4. Гординський С. На переломі епох. Львів : Світ, 2004. 505 с.
5. Касьянов Г. Past Continuous: Історична політика 1890-х – 2000-х. Україна та сусіди. Київ : Laurus, Антропос-Логос-Фільм. 420 с.
6. Констанкевич І. Українська проза першої половини ХХ століття: автобіографічний дискурс. Луцьк : Вежа-Друк, 2014. 419 с.
7. Культура історичної пам'яті: європейський та український досвід / за заг. ред. Ю. Шаповала. Київ : ІПІЕНД, 2013. 600 с.
8. Куца О.П. Повісті «Під тихий вечір» Б. Лепкого і «Вікторія» К. Гамсуна: парадигма «страченої молодости». *Кременецькі компаративні студії* / ред. Д. Чик, О. Пасічник. Вип. VIII. 2018. С. 90–98.
9. Куца О.П. Сповідальний автобіографізм Богдана Лепкого (на матеріалі повісті «Казка мого життя»). *Наукові записки ТНПУ. Серія «Літературознавство»*. 2017. Вип. 47. С. 140–153.
10. Куций І.П. Цивілізаційні ідентичності в українській історіографії кінця ХVІІІ – початку ХХ століття: між Слов'янщиною та Європою. Тернопіль : Підручники і посібники, 2016. 480 с.
11. Лев В. Богдан Лепкий. Життя і творчість. *Записки Наукового Товариства ім. Шевченка*. Т. СХСІІІ. Нью-Йорк-Париж-Сідней-Торонто, 1976. 399 с.
12. Масненко В. Історичні концепції М.С. Грушевського та В.К. Липинського. Київ-Черкаси : Брама-ІСУЕП, 2000. 284 с.
13. Нагорна Л. Історична пам'ять: теорії, дискурси, рефлексії. Київ : ІПІЕНД ім. І.Ф. Кураса НАН України, 2012. 328 с.
14. Пеленський Є.Ю. Богдан Лепкий – поет. *Богдан Лепкий. 1872–1941* : збірник у пошану пам'яті поета. Краків – Львів : Укр. вид-во, 1943. С. 13–32.
15. Тарнашинська Л. Презумпція доцільності. Абрис сучасної літературознавчої концептології. Київ : Києво-Могилянська академія, 2008. 534 с.

УДК 82-94

DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2023.30.52>

ВИСВІТЛЕННЯ РЕЛІГІЙНО-ІСТОРИЧНИХ ПОДІЙ ЗА ДОПОМОГОЮ ХУДОЖНІХ ЗАСОБІВ НА СТОРІНКАХ ГУСТИНСЬКОГО ЛІТОПISY (ПРОТИСТОЯННЯ КИЇВСЬКОГО Й МОСКОВСЬКОГО ПАТРІАРХАТІВ)

SHOWING RELIGIOUS AND HISTORICAL EVENTS WITH THE HELP OF ARTISTIC MEANS ON THE PAGES OF THE HUSTIN CHRONICLE (CONFRONTATION BETWEEN THE KYIV AND MOSCOW PATRIARCHATES)

Циганенко В.Л.,

orcid.org/0000-0003-2272-3501

кандидат філологічних наук, доцент,
завідувач кафедри українознавства

Харківського національного університету радіоелектроніки

У статті розглядається питання протистояння Київського й Московського патріархатів на сторінках Густинського літопису. У праці були вивчені не тільки історичні умови, що мали місце, а й художні засоби, за допомогою яких автор Густинського літопису описує ці події. Оскільки Густинський літопис належить до історичних творів, то художніх засобів, що зустрічаються в творі, вкрай мало, і надмірне використання стилістичних фігур не є доречним. Незважаючи на це, аналізований текст характеризується вживанням різноманітних тропів, наприклад: гіпербол,

тавтології, антонімів, інверсій, прикладок, емоційних слів, метафор, порівнянь. Проте автор використовував їх із різною частотою вживання. Автор літопису зазначає, що вперше Київська Русь отримала митрополита у зв'язку із хрещенням Володимира Великого 988 р. І з цього часу головним осідком митрополії був Київ. Під час набігу татар, 1250 р., митрополит Кирило переносить центр митрополії на північ, до Володимира-над-Клязьмою (сучасна назва Володимир). Наступний митрополит Максим уже зробив центром Київської митрополії Москву. І якщо Кирило мав намір повернутися до Києва, то Максим такого наміру не мав. Після цього всі митрополити правили митрополією з Москви, хоча й носили титул «київські». Перша спроба поновити Київську митрополію із центром у Києві належить митрополиту Фотію. Це отримало схвалення від населення та Константинопольського патріарха. І з цього часу почало існувати дві митрополії – Київська й Московська. Незважаючи на це, боротьба за митрополії продовжувалася. Остаточний поділ митрополії відбувся 1462 р. Саме цього року вперше було висвячено митрополита в Москві. А вже за 10 років відбулися окремі висвяти митрополитів на Київську й Московську митрополії. Київського митрополита було підтримано Константинопольським патріархом.

Ключові слова: митрополія, митрополити, Київ, висвята, художні засоби.

The article examines the problem of confrontation between the Kyiv and Moscow Patriarchates on the pages of the Hustin Chronicle. In the work, not only the historical conditions that took place, but also the artistic means by which the author of the Hustin Chronicle describes these events were studied. As the Hustin chronicle belongs to the historical works, the artistic means found in the work are extremely few, and therefore the excessive use of stylistic figures is not to the point. Nevertheless the analyzed text is characterized by the use of various tropes, for example: hyperbole, tautology, antonyms, inversions, applications, emotional words, metaphors, comparisons. However the author used them with different frequency of use. The author of the chronicle mentions that for the first time Kyivan Rus got a metropolitan in connection with the baptism of Volodymyr the Great in 988. And from that time on, the main seat of the metropolis was Kyiv. During the invasion of the Tatars, in 1250, Metropolitan Kirill moved the center of the metropolis to the north, to Volodymyr-nad-Klyazma (modern name Volodymyr). The next Metropolitan Maksym already made Moscow the center of the Kyiv Metropolitanate. And as Kirill intended to return to Kyiv, Maxim did not have such an intention. After that, all metropolitans ruled the metropolis from Moscow, although they bore the title of "Kyiv". The first attempt to renew the Kyiv Metropolitanate with its center in Kyiv belonged to Metropolitan Photius. This received approval from the population and the Patriarch of Constantinople. And from that time, two metropolises began to exist – Kyiv and Moscow. In spite of this, the struggle for the metropolis continued. The final division of the metropolis took place in 1462. It was in this year that a metropolitan was ordained in Moscow for the first time. And already in 10 years separate consecrations of metropolitans to the Kyiv and Moscow metropolies took place. The Metropolitan of Kyiv was supported by the Patriarch of Constantinople.

Key words: metropolis, metropolitans, Kyiv, consecration, artistic means.

Постановка проблеми. Багато століть поспіль Україна виборює свою незалежність. Передумовами повномасштабного вторгнення стали «захист» російськомовного населення, бажання знищити віру українського народу, його культуру й мову, привласнити історію. Незважаючи на постійне протистояння України Росії, переписування останньою історичних творів часів Київської Русі й Галицько-Волинської держави для підтвердження своєї значущості, РФ так і не вдалося зітерти з пам'яті українців свою ідентичність. Сьогодні також бачимо спроби Московського патріархату впливати на політико-економічний і соціально-історичний стан в Україні, але вони не мають успіху.

У статті ми звернемося до Густинського літопису, у якому висвітлюються питання щодо утворення Московського патріархату, і проаналізуємо художню мову, до якої вдавався автор при зображенні цих подій. Актуальність дослідження обумовлена маловивченістю стилістичної особливості тексту Густинського літопису й використанням автором художніх засобів при описі подій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Етапи утворення Московського патріархату вивчав о. Юрій Федорів [1]. Зокрема він детально розглянув причини занепаду Київського патріархату [1, с. 90–91; 105–106]. Борис Гудзяк також

звертався до цього питання у розвідці «Криза і реформа: Київська митрополія, Царгородський патріархат і генеза Берестейської унії» [2]. Зокрема дослідник зосередив увагу на стан Київської митрополії XV ст.

До висвітлення цієї події ми вже поверхово зверталися в дисертації «Густинський літопис і «Палінодія» Захарії Копистенського в контексті становлення барокової історичної свідомості» [3, с. 103–105]. Перед тим, як ретельно проаналізувати висвітлення цих подій на сторінках Густинського літопису і художні засоби, до яких удається автор, давайте розглянемо, що говорять учені, які досліджували зазначене питання.

Уперше митрополит Кирило III (1247–1281) переніс Київську митрополію 1250 р. на північ, у м. Володимир-над-Клязьмою (сьогодні м. Володимир), із думками повернутися до Києва. Це йому і вдалося зробити 1276 р. [1, с. 90–91; 2, с. 4]. Хочеться зазначити, що Б. Гудзяк говорить не про Кирила III, а про Кирила II, хоча роки правління збігаються. На нашу думку, така ситуація пояснюється малою кількістю джерел, що дійшли до нас. (Щодо років правління митрополитів і імен, то різні дослідники подають різні дати, що відрізняються декількома роками).

Однак його наступник грек Максим (1283–1305), ховаючись від нападів татар, знову

переніс митрополію у Володимир-над-Клязьмою. Але, на відміну від свого попередника, митрополит Максим 1299 р. зробив це місто митрополічною столицею. Такий учинок завдав великої шкоди Київській митрополії [1, с. 91; 2, с. 4].

Князь Юрій І Львович за часів існування Галицько-Волинської держави намагався поновити Київську митрополію, бо вважав свої землі «спадкоємцями київської традиції, продовжувачами Київської Держави Володимира і Ярослава, отже і митрополія ... повинна була лишитися на корінних українських землях» [1, с. 105]. Оскільки київські митрополити не бажали переносити Київську митрополію в Київ, то виникло питання про утворення нової Київської митрополії, але на галицьких землях. Так була утворена Галицька митрополія на чолі з греком Ніфонтом (1302–1305) [1, с. 105].

Галицька митрополія проіснувала недовго: 1305 р. сталися події, що скасували Галицьку митрополію та розширили Київську. У цей рік помер митрополит галицький Ніфонт і митрополит київський Максим, що мав резиденцію у Володимирі-над-Клязьмою. Константинопольський патріарх Афанасій І (1304–1310) об'єднав дві митрополії та посвятив митрополита Петра Ратенського (1308–1326) на київську кафедру і дав поширений титул «митрополит київський і всея Руси» [1, с. 106; 2, с. 5]. Саме під час його правління, 1326 р., митрополія була перенесена з Володимира-над-Клязьмою до Москви. Ця подія і вважається датою утворення Московського патріархату [2, с. 5].

Остаточне утворення Московського патріархату пов'язують із вигнанням із Москви митрополита Ісидора (1433–1448) й обранням Йони (1448–1461). Цим була встановлена автокефалія Московської Церкви [2, с. 62]. Але боротьба за поновлення Київського патріархату не закінчилася. Лише 1467 р. патріарх Діонісій І (1466–1471, 1488–1490) визнав Григорія II Болгариновича (1458–1473) «митрополитом Київським і всієї Руси» [2, с. 64]. Однак серед московської влади він визнання не отримав. Як можемо бачити, обидва дослідники до художньої мови не зверталися та висвітлення цієї події на сторінках Густинського літопису не розглядали.

Не обійшов це питання і Микола Чубатий, який аналізує причини, що змусили митрополита Кирила перенести «осідок київського митрополита на північ, до Володимира» [4, с. 115]. Саме відтоді, 30-ті рр. XIV ст., митрополит київський стає московським [4, с. 115]. Ці події спричинили розпад Київської митрополії.

Утворення Галицької митрополії 1303 р. за правління Лева Даниловича, галицько-волинського володаря, повернуло вплив і значення колишньої Київської митрополії. Новостворена митрополія стала «митрополією Руси-України» [4, с. 115]. Аж у кінці 1352 р. на престолі Київської митрополії з'являється окремий від московського київський митрополит Теодорит (1352–1354). Як бачимо, тут також розбіжність, але тепер стосовно засновника Галицької митрополії.

На початку XV ст. Москва поставила собі за мету знизити релігійно-політичний вплив Києва. Це було потрібно для того, щоб проголосити себе як «спадкоємицю Рюриковичів» [4, с. 119]. Київського митрополита Ісидора (1433–1448) у Москві прогнали. Усе це дало підстави українцям запросити останнього осісти на митрополічій престолі для поновлення київських традицій.

Віленська угода (1448–1449) остаточно загострила відносини між Києвом і Москвою. За таких умов митрополити, які знаходилися в Москві, мали титул «київські». І 1448 р. митрополит Йона (1448–1461) прийняв уже титул «московський» [4, с. 121]. Усі ці події і спричинили остаточний поділ Київської митрополії на Київську й Московську. М. Чубатий досліджує тільки історичні події, що призвели до занепаду Київської митрополії. Ні до Густинського літопису, ні до аналізу художніх засобів учений не звертався.

У XIV ст. після нападу татар і, як наслідок, утрати незалежності Київська митрополія виявилася на території трьох держав – Великого князівства Литовського, Корони Польської та Московського князівства. Із цього часу останнє почало активно претендувати на владу над Київською митрополічною кафедрою. Остаточне перенесення Київської митрополії в маленьке містечко Москва сталося 1325 р. при митрополиті Петрові (1308–1326). Це не вплинуло на титул «київські», що митрополити мали ще більше століття.

І. Шевченко також досліджував питання утворення Московського патріархату. Зокрема він зазначав: «Боротьба за Київську митрополію (XIV ст. – уточнення наше) була водночас боротьбою кількох політичних осередків, і ставка у ній – залежно від точки зору – була двояка: або влада над цілою Руссю, або незалежність від нового політичного центру – Москви, яка щойно починала набирати ваги, і якої велике майбутнє ще тільки невиразно мріяло в далечині» [5, с. 80]. Треба зазначити, що дослідник візантійської та слов'янської історії та культури тільки тут згадав про боротьбу за Київську митрополію.

Уперше згадується київський митрополит Максим (1283–1305), який 1300 р. офіційно переніс столицю Київської митрополії до Володимира-над-Клязьмою [5, с. 80]. Як бачимо, рік переносу митрополичої столиці відрізняється від року, що зазначає о. Юрій Федорів. За 30 років митрополит Феогност (1328–1353) скасував Київську митрополію. Як саме це сталося, дослідник не наголошує [5, с. 81].

1375 р. за ініціативи литовського князя Ольгерда митрополитом Києва, Литви й Малої Русі призначено Кипріяна (1375–1406). Але це не сподобалося Москві. До Царгорода на висвячення поїхав Пимен із московськими грошима для підкупу. Але це результату не принесло [5, с. 82–83]. І лише 1590 р. Вселенський синод підтвердив створення Московського патріархату [5, с. 105].

Після Флорентійського собору (1439–1445) Київська митрополія 1458 р. розділилася на «митрополію Москви й усієї Русі та митрополію Києва, Галича й усієї Русі» [5, с. 142]. Як бачимо, і цей дослідник не згадував Густинського літопису при висвітленні цих подій.

Архієпископ Ігор Ісіченко в посібнику з історії християнської церкви згадує першого митрополита, Кирила (1248–1281), що переніс 1250 р. Київську митрополію до Володимира Заліського. Наступний митрополит Максим (1281–1305), «не витримуючи татарського насилля», 1300 р. тікає з Києва у Володимир Суздальський [6, с. 368–369].

Петро Ратенський (1308–1328) переїздить у Москву. Його наступник – Феогност (1328–1353) – остаточно утверджує в Москві резиденцію київських митрополитів. Але саме за час правління митрополитів Кипріяна (1375–1406), а потім Григорія Цамблака (1364–1452) стає очевидним розділення Київської митрополії [6, с. 369–370].

Після Флорентійського собору, за дослідженням Ігоря Ісіченка, стався остаточний вихід Російської православної церкви з-під влади Києва за Київського митрополита Ісидора (1433–1458) [6, с. 370]. Як бачимо, дослідник церкви не згадує описані події на сторінках Густинського літопису і тим більше не аналізує художню мову.

І. Скочилиас також говорить про те, що з митрополитом Кирилом II (1248–1281) пов'язують зміщення центру митрополії – від Києва до Володимира-на-Клязьмі, а пізніше до Москви [7, с. 250]. Його наступник, митрополит Максим (1283–1305), побоюючись набігів татар, переніс резиденцію Київської митрополії спочатку у Володимир, а потім у Москву [7, с. 252].

1371 р. Царгород не захотів підтримувати Київську митрополію та віддав перевагу Москві, що на той час стала його новим союзником у боротьбі за віру [7, с. 269]. До аналізу художніх засобів і Густинського літопису дослідник не вдавався.

Н. Діанова, досліджуючи історію релігії та церкви в Україні, говорить, що Данило Галицький, аби захистити православну віру від унії, «змушений був подбати про відродження Київської митрополії» і 1248 р. ставить митрополитом Кирила. Після цього Кирило залишає Галицько-Волинську державу й селиться на Володимиро-Суздальських землях [8, с. 32]. Під утисками татар українське духовенство перебалося на Суздальсько-Володимирські землі. І це сприяло поділу єдиної Київської митрополії та фактичне перенесення її до Володимира-над-Клязьмою [8, с. 33–34]. Польський король Казимир 1370 р. звернувся до Константинополя з проханням поновити Київську митрополію, яке було задоволене 1371 р. [8, с. 35].

У другій половині XIV ст. українська знать звернулася до Константинополя з проханням мати свого митрополита. Це викликало обурення як Москви, так і самого Константинополя. Литовський князь Ольгерд направив до патріарха для висвячення ченця Романа, а Москва – Володимирського єпископа Олексія. Щоб задовольнити обидві сторони, Константинополь висвятив Романа на митрополита Литви й Волині, а Олексія – на митрополита Київського й усієї Русі. Цими діями патріархія «затвердила Москву як постійну резиденцію Київського митрополита» [8, с. 36]. Таке ставлення Константинополя викликало незадоволення українства.

Литовський князь Вітовт 1415 р. скликав собор, на якому було обрано митрополитом Київським і всієї Русі Григорія Цамблака. 1433 р. Константинополь без погодження з Литвою висвятив на митрополичу кафедру грека Ісидора (1433–1458). Як відповідь на такі дії, Москва 1448 р. без погодження з Константинополем обрала митрополитом рязанського єпископа Іону. Таким чином була утворена автокефалія Московської церкви, що не отримала канонічності з боку Константинополя. У такому стані Московська митрополія перебувала до 1589 р., поки не стала Московською патріархією [8, с. 37]. Отже, 1458 р. відбувся остаточний поділ Київської митрополії на Київську й Московську. Як бачимо, дослідниця висвітлює тільки історичні умови утворення Московської митрополії. Ці події на сторінках літопису не аналізує, так само, як і художні засоби. Науковиця Т. Євсєєва також

розглядає питання поділу Київської митрополії на дві юрисдикції від 1431 р. [9]. Про ці події на сторінках Густинського літопису, як і художні засоби, не згадує.

Дослідниця історії церкви І. Преловська говорить, що в XVII ст. Київська митрополія вийшла з-під влади Константинопольського патріарха й потрапила до Московського за 200 червінців і 120 штук соболів. Це сталося за патріарха Константинопольського Діонісія IV [11]. Цьому сприяло ще й те, що 1299–1300 рр. митрополит Максим переніс резиденцію Київської митрополії у Володимир-над-Клязьмою. І вже в 1450-х рр. з'являються два митрополити – Київський і Московський [10]. Хочеться зазначити, що це не висвітлено в Густинському літописі, оскільки він закінчується 1516 р. Як бачимо, І. Преловська не згадувала Густинський літопис і не розглядала художні засоби, що вживаються в Густинському літописі при висвітленні цих подій.

Н. Заторський також розглядав питання Київської митрополії, але в зв'язку з постаттю митрополита Спиридона. Дослідник аналізує «Послання Мисаїла» (1476 р.), де говорить про перенесення осередку Київської митрополії та її поділ [11]. Причини, що призвели до таких подій збігаються з дослідженнями з розвідками попередніх дослідників [11]. Густинського літопису автор не згадує.

Постановка завдання. Проаналізувавши студії дослідників, які займалися зазначеним питанням, зробимо висновок, що вони не звертаються до Густинського літопису як історичного джерела. Метою нашого дослідження є актуалізація питання протистояння патріархатів на сторінках Густинського літопису, водночас звертаючи увагу на художні засоби. Варто зазначити, що оскільки Густинський літопис належить до історичних творів XVII ст., то художніх засобів буде мало.

Об'єктом дослідження є опис факту протистояння Київського й Московського патріархатів у наукових студіях, що ми зробили в першій частині роботи.

Предмет дослідження – наповнення художніми засобами тексту Густинського літопису при висвітленні зазначених подій.

Виклад основного матеріалу. Київська митрополія бере початок від 990 рр., коли князь Володимир Великий охрестився сам і охрестив Київську Русь за візантійським обрядом. Першим її митрополитом вважається Михайл Київський (?–992) [12]. Це підтверджує і Густинський літопис: повертаючись в Україну, князь Володимир «приведе съ собою первого

митрополита въ Россію Михаила», «и посади первого митрополита въ Кієвъ, сего великого житіємъ Михаила» [13, с. 256]. Як ми можемо побачити, автор двічі вживає слово «первого» для наголошення про важливість цієї події. З цього часу, стверджують дослідники, і була утворена Київська митрополія, підпорядкована патріарху Константинополя [14; 2, с. 1].

Автор Густинського літопису не подає дати переїзду митрополита Кирила з Києва, так само, як і причини перенесення осідку київських митрополитів на північ. 1250 р., зазначає літопис, був посвячений митрополит київський Кирило від патріарха Германа [13, с. 342]. Варто зазначити, що патріарх Герман II правив протягом 1222–1240 рр., а патріарх Герман III – протягом 1265–1266 рр., за іншими джерелами 1267 р. [5, с. 218; 6, с. 570–571]. У цей час (1250 р.) патріархом був Мануїл II (1244–1255) [5, с. 218; 6, с. 570–571]. На нашу думку, така розбіжність пояснюється не незнанням історії густинським літописцем, а тим, що автору важливо було саме розповісти про висвячення патріархом Кирила, бо саме він спричинив перенесення Київської митрополії.

Що митрополит Кирило знаходився не в Києві, свідчить така подія: «Въ лѣто 6760 (1252). Александеръ Ярославичъ, внукъ Всеволодъ, Московскій ... прійде ко Володымерю граду столному Московскому; изыйде же противу ему Кириль митрополить» [13, с. 342]. Як бачимо, уже 1252 р. митрополит Кирило знаходився не в Києві, а у Володимирі-над-Клязьмою. І на той час саме це місто було столицею Московських земель. А вже переїзд митрополита Кирила у Москву густинський літописець згадує так: «Въ лѣто 6782 (1274). Митрополить Кієвскій Кириль поведе и зъ собою Серапіона архимандрита Печерского въ Москву» [13, с. 345]. Варто зауважити, що своє ставлення до цих подій автор літопису ніяк не висловлює, просто сухо описує події, що вже сталися.

Літописець зазначає, що 1280 р. «представися Кириль митрополить Кієвскій въ Суздалко, и привезоша его въ Кієвъ, и положиша въ соборной церкви» [13, с. 346]. Як митрополит Кирило опинився в Суздалі, автор літопису не пояснює.

Наступна згадка про Київську митрополію – 1283 р. Саме цього року «посвященъ бысть Максимъ митрополить, Грекъ... Сей Максимъ митрополить первый бысть, иже перенесенъ съ Кієва въ Москву, для непокоевъ Татарскихъ; и оттолъ начаша митрополитове Кієвскіе въ Москвъ жити, а въ Кієвъ токмо намѣстники

ихъ бяху» [13, с. 346], – зазначає автор літопису. Й оскільки він не може висловити своє ставлення до цієї події, то лише наводить причину такого вчинку митрополитом Максимом («для непокоєвъ Татарскихъ»), при цьому наголошуючи, що це був перший митрополит, який переніс митрополію. Як бачимо, це не збігається з даними дослідників про особу, яка була причетною до перенесення митрополії.

Про наступника Максима, Петра, літописець тільки називає дати висвячення та смерті, а також, що він «положень бысть въ Москвѣ» [13, с. 349]. Так само згадуються інші митрополити аж до митрополита Фотія (1409–1431). За Густинським літописом митрополит Фотій був висвячений на митрополію 1408 р. [13, с. 352]. Наступну про нього згадку бачимо під 1414 р., коли він поїхав у Литовську землю збирати данину, що дуже не сподобалося Литовському князю Вітовту (1392–1430). Саме він 1415 р. звернувся до єпископів і «ихъ освященного клиру» із проханням поновити Київську митрополію «по прежнему обычаю» [13, с. 353]. І тут ми можемо побачити ставлення літописця: він в уста князя Вітовта вкладає всі емоції, що стримував, він не шкодує художніх засобів для опису стану Київської митрополії: це порівняння («аки вдова осиротѣвшая»), прикладки («святая Софія, столная церковь митрополия»), емоційні слова («сожалѣ») тощо. Собор задовольнив прохання князя Вітовта, і на митрополію був обраний Григорій Цамблак (1415–1452). Як бачимо, тут також є відмінності у роках правління митрополита. З цього часу, зазначає літописець, «начаша быти два митрополиты, единъ въ Кіевѣ, а другій въ Москвѣ» [13, с. 353].

Для підтвердження вже остаточного поділу митрополії літописець згадує 1462 р.: «Въ сіе лѣто поставиша себѣ Москва митрополита Феодосія, епископа Ростовского ... и отсель начаша иныи быти митрополиты въ Москвѣ, а иныи въ Кіевѣ» [13, с. 357]. Хочеться звернути увагу на мову літописця в тих місцях, де йдеться про поділ Київської митрополії та про поновлення останньої за часів князя Вітовта. У першому випадку тільки сухі факти, беземоційність, а в другому – насичення художніми засобами.

Уже під 1473 р. ми бачимо окремі висвяти митрополитів на Київську й на Московську митрополії. «Въ то жь лѣто (1473. – прим. наша) посвященъ бысть митрополитъ Московскій Геронтій, епископъ Коломенскій» і «Въ то жь лѣто (1474. – прим. наша) посвященъ бысть на митрополію

Кіевскую Мисаиль, епископъ Смоленскій, отъ патріархи Симеона Трапезонтчика» [13, с. 359]. Тільки констатація фактів, жодних емоцій. Єдине, на що можемо звернути увагу, так це на те, що посвята митрополита київського відбувалася за участі патріарха.

Одним із завдань нашої праці є звернення до художніх засобів, що зустрічаються у творі при описі історичних подій. Деякі ми вже згадували.

Отже, у тексті при висвітленні зазначених подій автор використовує: *гіперболи*: «Михаила, великого житіємъ», «безчисленное множество», «надъ всѣми князи», «собратися всѣмъ епископомъ», «бояръ множество»; *тавтології*: «первый» (у реченнях, що стоять поспіль), «смертію умереть»; *антоніми*: «малыи и великии, старіи и младіи, нищии и богатіи», «глубочайшее мѣсто – около берега»; *інверсії*: «Кирилъ митрополитъ», «Кирилъ митрополитъ Кіевскій», «пойде ... къ Сартаку царю Татарскому», «Максимъ митрополитъ», «Георгій патріархъ», «для непокоєвъ Татарскихъ», «Фотій митрополитъ», «митрополія Кіевская», «епископа Ростовского»; *прикладки*: «Александръ Ярославичъ, внукъ Всеволодовъ, Московскій», «Витолтъ, великій князь Литовскій», «святая Софія, столная церковь», «Феофосія, епископа Ростовского», «митрополитъ Московскій Геронтій, епископъ Коломенскій», «Мисаиль, епископъ Смоленскій»; *емоційні слова*: «зло», «лукавствіе и несогласіе», «сожалѣ», «обнищанія», «доброе желаніе», «смятеніе»; *метафори*: «святая Софія, столная церковь ... не имущи государя»; *порівняння*: «аки вдова осиротѣвшая» тощо.

Висновки. Хочеться зазначити, що автор Густинського літопису використовував художні засоби з різною частотою вживання. Так, наприклад, гіперболи й тавтологічні форми, антоніми й інверсії, особливо прикладки й емоційні слова зустрічалися в тексті доволі часто й різноманітно. Названі риторичні фігури дозволяють посилити емоційну виразність думки, ототожнити істинність висловлення, підкреслити протилежні значення. З іншого боку, деякі риторичні форми (зокрема метафори й порівняння) використовуються нечасто.

Як бачимо, автор болісно переживав втрату Київської митрополії, але, дотримуючись стилю написання літописів, здебільшого жодним чином не показує своє ставлення до подій. Тільки в одному місці, де мова йде про поновлення Київської митрополії, літописець трішки відходить від літописної традиції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Федорів Юрій, о. Історія церкви в Україні. Львів : Свічадо, 2007. 361 с. (Репринтне видання. Люблін, 1991).
2. Гудзяк Борис. Криза і реформа: Київська митрополія, Царгородський патріархат і генеза Берестейської унії / Борис Гудзяк ; пер. Марії Габлевич, під ред. Олега Турія. Львів : Інститут Історії Церкви Львівської Богословської Академії, 2000. XVI. 426 с.
3. Циганенко В.Л. Густинський літопис і «Палінодія» Захарії Копистенського в контексті становлення барокової історичної свідомості : дис. ... канд. філол. наук : 10.01.01 / Харк. нац. ун-т імені В.Н. Каразіна. Харків, 2012. 211 с.
4. Чубатий М. Княжа Русь-Україна та виникнення трьох східнослов'янських націй. Праці філософічно-історичної секції. *Записки Наукового товариства ім. Т. Шевченка*. Т. CLXXVIII. Нью-Йорк–Париж, 1964. 159 с.
5. Шевченко І. Україна між Сходом і Заходом : нариси з історії культури до поч. XVIII ст. Львів : Інститут історії церкви Львівської богословської академії, 2001. 247 с.
6. Ісіченко Ігор, архієпископ. Загальна Церковна Історія. Харків : АКТА, 2006. 600 с.
7. Сковчиляс Ігор. Галицька митрополія XIV – першої половини XV століть: особливості еклезіального, правового та суспільного статусу. *Княжа доба: історія і культура*. 2011. № 4. С. 246–279.
8. Діанова Н.М. Історія релігії та церкви в Україні в національному та європейському контекстах : навч. посіб. для студентів спец. 032 «Історія та археологія» спеціалізації «Історія України у світовому контексті». Одеса : Одес. нац. ун-т ім. І.І. Мечникова, 2019. 252 с.
9. Євсєєва Т. Поділ Київської митрополії на дві юрисдикції. URL: <https://www.jnsm.com.ua/h/1015Q/> (дата звернення: 08.04.2023).
10. Шурхало Д. 1686 рік: як Київська митрополія опинилася в Московському патріархаті? URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/29183028.html> (дата звернення: 08.04.2023).
11. Заторський Н. Висвячення митрополита Спиридона в контексті «Послання Мисаїла» 1476 р. *Український історичний журнал*. 2021. № 4. С. 31–49.
12. Православна Церква України: шлях крізь віки. Короткий історичний нарис. URL: <https://www.pomisna.info/uk/tserkva/istoriya/> (дата звернення: 08.04.2023).
13. Густынская летопись. Полное собрание русских летописей. СПб., 1843. Т. 2. С. 233–373.